

Főiskola pedig, immár 20 tanszékével együtt, Sopronba költözik. 1922-től Bányamérnöki és Erdőmérnöki Főiskola néven működik. 1934-től a budapesti József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Bánya- Kohó- és Erdőmérnöki Kara lesz.

1949-ben Miskolcon megalakul a Nehézipari Műszaki Egyetem (egy időre Rákosi Mátyás nevét vette fel). Elsőként a gépészeti tanszékek nyílnak meg, 1952-ben Sopronból átköltöznek a kohász tanszékek. 1959-ben pedig — hosszas és kiterjedt viták után — a bányász karok végleg Miskolcra települnek. Közben új bányászati egyetem szervezésére is kezdeményezés történik. 1952-ben Tatabánya az egyetem kijelölt helye (még előbb, 1947-ben Pécs kéri ilyen egyetem létesítését). Onálló bányászati egyetem létesítésére azonban nem kerül sor. 1959-ben az addig Sopronban működő Földmérőmérnöki Kart a Budapesti Műszaki Egyetemhez csatolják. A Nehézipari Műszaki Egyetem tovább bővül: 1969-ben létesül a dunaújvárosi Kohó és Fémipari Főiskolai Kar, 1970-ben a kazincbarcikai Vegyipari Automatizálási Főiskolai Karral bővül, majd 1981-ben Jogi Kar kezd meg működését.

A miskolci Nehézipari Műszaki Egyetem építése 1949 tavaszán kezdődött, amikor Benedek Pál, Zentai Béla és Zoltai Zoltán bejárták az akkor még szinte elhagyatott Dudujka-völgyet és kijelölték az egyetem első épületeinek helyét. Az első terv 120 millió Ft-ba került és ezt számos újabb változat követte. Az 1950-ben kezdődött építkezések máig folyamatosak — a korszerű tanépületek mellett kollégiumok, nagy kiterjedésű sportlétesítmények gazdagítják az egyetemet.

Az egyetem első rektora dr. Szádeczky-Kardoss Elemér lett, aki mellett dr. Tarján Gusztáv, Terplán Zénó és Zsák Viktor szervezték az egyetemi munkát. A miskolci egyetemen 1949. szeptember 18-án kezdődött az oktatás. Az egyetem a 250 éves évfordulót ünnepi jubileumi tanévvel és méltó rendezvényekkel köszönti. A tanszékek és a szakmai intézetek megemlékezésén túl kiemelkedő a jubileumi központi ünnepség (1985. szeptember 2—3.), az egyetemtörténeti és könyvtártörténeti kiállítás (1985. szeptember 2-től), a Központi Könyvtár tudományos ülészsza (1985. október 15.). A jubileum alkalmából emlékkönyv és számos tárgyi emlék (plakett, hanglezem stb.) jelenik meg.

Krisztián Béla

Döbrentei Gábor ismeretlen portréja

Döbrentei Gábor a XIX. század első felének nagy jelentőségű művelődésszervezője ma már a köztudatban jóformán csak mint az első magyar nyelvű erdélyi folyóirat, az *Erdélyi Múzeum* alapítója és szerkesztője él. Az 1814—1818 között megjelent kiadvány 10 kötete valóban messze túlnőtt szűkebb környezetén, országos jelentőségűvé vált. „Szinvonala oly magas, hogy akár az előtte, akár az utána megindult folyóiratokkal összehasonlítva, közöttük a legelőkelőbb helyet foglalja el” — írja Jancsó Elemér erdélyi irodalomtörténész, aki Döbrentei fő érdemének tartja a lap megindítását.¹ Tegyük hozzá: még sok más közhasznú tevékenysége is méltó az emlékezésre.

Döbrentei, kinek sokoldalú munkássága jórészt (1820—1851) a reformkor lendületében fejlődő Pest-Budához fűződik, gyermek- és ifjúkorát Dunántúlon töltötte. Igazában: Pannónia neveltje volt. Veszprém megyében, Nagyszőlős községben született 1785. december 1-én. Tanulmányait Pápán kezdte, majd korán Sopronba került az akkori evangélikus liceiumba.² Ez a város nemcsak az iskola műveltséget adó tantárgyain keresztül tanította-nevelte, hanem történelmi emlékezetű falaival, hangulatos szép házaival, élénk kulturális életével is irányította, s módot adott arra, hogy későbbi tevékenységére felkészüljön. Kiss János még liceumi tanuló korában, 1790-ben megalapította a Soproni Magyar Társaságot. Később, az intézetbe kerülő Döbrentei, az uraiújfalusi evangélikus prédikátor fia, ennek az irodalmi társaságnak köszönhette, hogy már ifjan megismerte korának irodalmi nagyságait: Anyost, Baróti Szabót, Révait, Virágot és másokat. Gvadányit, halálakor itt gyászolták meg az egyik társasági gyűlésen.

¹Jancsó Elemér: A magyar irodalom a felvilágosodás korában (Bukarest, 1969. 397. old).

²Ma: All. Berzsenyi Dániel Gimnázium.

„Döbrentei Gábor ama Honnyunki littertura' mellett buzgó Gróf Gvadányi történt halálát kerségé alagyas versekben" — 1802. január 9-én.³

A Soproni Magyar Társaság „az egész magyar hazában az első ilyen önképzőkör, melynek hatása akkor messze terjedt az ifjúság körében. Az ország első írói üdvözlük és tüntetik ki a társaságot. Kazinczy, Virág, Kisfaludy, Schedius, Berzsényi levelező tagjai voltak. Tekintélyes világi férfiak is, mint Matkovich Pál, gróf Festetics György és gróf Széchenyi Ferenc örömmel üdvözlük és segítyezik az új egyesületet. Utóbbi a társasággal levelezett is, örömmünnepeire eljárt, a védnökséget is, a katolikus főúr elfogadta s jóindulatát a társaság iránt egész haláláig megőrizte". A Magyar Társaság „Örömmünnepeivel az irodalmi és művészeti körnek volt itt előkészítője. Nagy események voltak ezek akkor Sopronban. Mindmegannyi kis helikoni ünnepek. A keszthelyieket két évtizeddel előzték meg". Festetics György is látta-hallotta ezeket az ünnepi műsorokat, s könnyen lehet, hogy későbbi keszthelyi helikonjai számára itt kapta az indítékot. „Sopronnak első magyar színészei, sőt drámairói is a liceumi diákok voltak. Lakos János ifjú, a leendő báró generális ír 1792 tavaszán egy *Hunyadi László* című tragédiát" — hogy csak egyetlen művet említsünk.⁴

Ez a pár kiragadott példa is elegendő arra, hogy lássuk: milyen kitűnő alkalmat adott Döbrentének a liceumban működő Soproni Magyar Társaság arra, hogy már diákkorában felkeltse irodalmi érdeklődését, megismerje a kulturális élet többféle ágát, s gyakorolja a szervezést mint a társaság könyvtárosa, majd titkára. Példát látott arra is, hogy az egyéni kedvtelésből végzett munka miképpen illeszkedik az országos szellemi áramlatba. „1804. nov. 30-án Döbrentei levélben felkereszt. Sorait batorítalanul kezdi, fél, hogy lépését a magyar irodalom atyja szerénytelenségnek fogja tekinteni. A Soproni Magyar Társaság nyomtatásban megjelent válogatott írásait mellékeli leveléhez és kéri Kazinczyt, hogy mondjon ítéletet róla. Kazinczy válasza nem sokáig váratott magára. A széphalmi vezér sietett fiatal íróársát jóakarató támogatásáról biztosítani."⁵ Kazinczyhoz küldött kötet címe: *Próbamunkák*, a társaság 1804. évi kiadványa.⁶ A már 9 éves kora óta verselő Döbrentének itt jelent meg először nyomtatásban költeménye.

Döbrentei Sopronban ismerte fel, hogy a haladó eszméket hirdető nyugati egyetemekre kell mennie tanulmányainak folytatására. A városban szerzett német nyelvismerete jó alapnak bizonyult ahhoz, hogy Wittenberg, majd Lipcse egyetemein végezze tanulmányait, s további nyelvekkel — angol, francia, olasz — gyarapítsa tudását. A kutatás bizonyára még sok érdekes adatot feltárhat Döbrentei soproni diáksága idejéből, de ennyi is elég ahhoz, hogy bizonyítsuk: *Döbrenteit joggal sorolhatja a város nagy neveltjei közé!* A régi liceum „szép alapítványai" között szerepel a „*Döbröntey arany*" is.⁷

Döbrentei, Kazinczy ajánlására, 1807 őszén került Erdélybe, Ó-Andrásfalvára, özv. gróf Gyulai Ferencné négy gyermeke mellé nevelőnek. Különösen az ifjú Gyulai Lajos az, ki élete végéig nagy tisztelője lesz. A marosvásárhelyi jogakadémián tanítványával együtt hallgatja a „törvényt". Itt találkozik Aranka Györggyel, kinek nyelvészeti tevékenységére is tudós társaság alapítására irányuló törekvése nagy hatással volt rá. Döbrentei 1814-től Kolozsvárott él. Széles körű kulturális munkásságot fejt ki. Közben nevelői jó híre messzire elér. Kazinczy 1814. december 25-én Wesselényinéhez intézett levelében írja: „szeretné ha gyermekei mellett olyan nevelő volna, mint Döbrentei". Az ifjú Wesselényi Miklóssal a annak házitanitójával, Pataky Mózzsal együtt indul el Itáliába. Felkeresik Velencét és Vicenzát, ahol a képzőművészetek terén szerezhetek új ismereteket. Hazafelé jövet meglátogatták Keszthelyen Festetics Györgyöt, Sümegen Kisfaludy Sándort, Niklán Berzsényit s Dukán Takács Juditot.

1820-ban Döbrentei Pest-Budára költözik. 1821—1822-ben Bécsben jelent meg *Döbrentei Gábor külföldi színjátékai* c. kötete. A hőskorát élő magyar színjátszásért is sokat tett idegen nyelvű — francia és angol — drámafordításaival. (Köztük van Shakespeare Macbethje is.) 1823-ban Bécsbe ment, s itt az *Archiv* c. folyóiratba magyar irodalmi vonatkozású cikkeket írt.

Döbrentei bécsi tartózkodása alatt kereste fel az ottani festőakadémián tanuló' erdélyi származású *Simó Ferenc* piktort, hogy Gyulai Lajos kívánságára modellet üljön. Gyulai Lajos Kazinczy-nak 1824. február 24-én újságolta: „*Most Döbrenteit festi Simó számomra, igen nagy szorgalommal és igyekkezettel, minthogy a' jövő húsvét utáni Kunst-Ausstellungra ki is akarja tenni, bár lehetne valami ezen jól indult művészetünkből.*"⁸ Mint a levél idézett részlete mutatja, Gyulai Lajos, volt nevelője iránti tiszteletből és szeretetből rendelte meg Döbrentei portréját. Egykori mesterét késő férfikorában, 1860-ban sem felejtí: „örvendek magamra, ki 8 évig folyvást Bécsben laktam, hogy el nem németesedtem, de azt annak köszönhetem, hogy Döb-

³Bodolay Géza: Irodalmi diáktársaságok. 1785—1848. Bp., 1963. 396. old.

⁴Payr Sándor: Negyedfélszázados főiskola Sopronban. Sopron, 1907, 30—33. old.

⁵Jancsó i. m. 391. old.

⁶Payr i. m. 33. old.

⁷I. m. 38. old.

⁸Kazinczy Ferenc levelezése. 19. k. 48. old.

renteit volt nevelőm, s jó korán belém csepegtette a hazaszeretetet.”⁹ Gyulai Lajos érdeme, hogy elkészült Döbrentei életnagyságú, a bécsi kiállításon bemutatott térképe, melyet nem ismerünk. Az ennek nyomán festett Döbrentei-mellképét itt mutatjuk be első ízben. A portrét az 1940-es évek elején Kelemen Lajos kiváló tudós jóvoltából a kolozsvári Erdélyi Múzeumi Egyület levéltárában láthattam az Egyetemi Könyvtár helyiségében. Ott készítette számomra a felvételt is Kelemen Lajos, kinek tudomása volt Döbrentei más arcképéről is.

A Simó Ferenc által készített Döbrentei portré mérete: 75 x 60 cm. Fázsonra festett olajkép. Sötétbarna háttér előtt jeleníti meg Döbrentei alakját, zsinóros magyar öltözetben. A magas fehér gallér jól kiemeli a sötétbarna hajjal keretelt arcot. A barna bajusz és szemöldök erőteljes vonása jól jellemző. A szempár nemcsak fehérségével, csillogásával, hanem tekintetével is kiemelkedik: magabiztosságot sugall. Simó piktor mesterien jeleníti meg a javakorabeli (kb. 38 éves) férfit realiztikus felfogású, festőien megoldott portréjában. A jeles költőkkel, nyelvészekkel barátkozó, társaságkedvelő Döbrenteit látjuk itt, minden külsőséges eszközt mellőző megoldásban is reprezentatíván, belső értékeinek kifejezésével.

Szinyei a Magyar írók élete és munkái c. művében (II. 1043 hasáb) említi a Döbrentei Barabás Miklóstól való arcképet 1844-ből. Ezt Höflich (1786—1864) rajzolta köre. Heckenast Gusztáv a Magyar Írók Arcképei (Pest, 1858. 123. old.) c. kiadványában leírás is közöl Döbrenteiről: „külsőjére nézve középtermetű, piros-pozsgás, epicureusi alakú, apró szemű, mozgásában feszes férfi volt...” Ezután nem éppen hízogó jelzőket sorakoztat fel az idős Döbrenteiről, kinek ebben az időben már többekkel támadt konfliktusa terveinek, véleményének keresztülvitelé során. Szerencsére Simó képe jóval fiatalabb korában ábrázolja Döbrenteit, bizakodással teli, tette mindig szívesen kész egyéniségét mutatja. Erről a portréről rokonszenves arc tekint ránk.

Döbrentei művészetpártolását méltán sorolhatjuk Kazinczyé mellé.¹⁰ Közismert nyelvészeti, szépirodalmi tevékenysége, a színészetet pártoló volta mellett itt most a hazai portréfestészet előmozdításáról szólnunk. Simó Ferencet ő indította el művészpályáján azzal, hogy modellt ült Bécsben, majd hazajövet, Budán is számos portré létrehozásához járult hozzá ismeretségi körében. Bécsből hazatérve házába fogadta az ifjú festőt. Itt először „Felső Büki Nagy Benedek politico-fundacionális Királyi Fiscalis Úr festette magát vele Octoberben 1826. Ezen kép térdig lévő nagyságban oly szerszénen sült el, hogy annak látására, mely most is a Tartományi Biztos Úrnál függ többen kívánták Simó kezétől festve lenni.” E jeles és sokak által megcsodált portrét nem ismerjük, de a modell emberi nagyságáról, politikai életünkben betöltött nemes szerepéről Berzsenyi 1821-ben *Felsőbüki Nagy Benedek*hez c. ódájából értesülhetünk. Az egykorú leírás szerint a hasonlóság teljessége, a színek élénksége és „igazsága”, a formák látványossága s az ecsetkezelés finomsága terén ez az arckép messze felülmúlja az addig látottakat.¹¹ A bécsi akadémiát végzett piktor jól vizsgázott Budán is. Döbrentei, a tekintélyes „Tartományi Biztos” pártfogása hathatósan bizonyult.

A Tudományos Gyűjtemény 1827-ben hosszabb ismertetést közöl Simóról. Bevezetőben megállapítja, hogy „a hazai érdemet megismertetni s előmozdítani, nem csak illó, hanem kötelesség is egyszersmind... s ezért közöljük a következőket is: Székely Udvarhelyi Kis-Solymosi Simó Ferencz 5 esztendeig tanulóval a Bétsi Anna académiába a festést, s azon innen Füger tanítványaival Salesnél gyakorolván magát három esztendeig leg-inkább az olaj festésben... Pest-Budára érkezett”. A továbbiakban a közlemény felsorolja az ekkor 26 éves művésznek néhány művét és további pártfogásra biztat: „Igen szívesen óhajtjuk, hogy olyanok, kik magokat övele akarják festetni, minél többen találkozzanak. Egy-egy képének árát, eddig annyi forintba szabta ezüstben, ahány hüvelyknyi magassága van a képnek. Megtalálható Döbrentei Gábor szállásán Budán az Urak utszájában Nro 42.” Thaisz András a lap szerkesztőjének meleg hangú ajánlása tele van bizakodással Simó iránt, kirel meggyőződéssel írja: „ha több s nagyobb munkáknak eleibe adásával segítődik, nevezetes képirónkká válik”.

A megrendelések nem maradtak el. A fővárosra ez időben jellemző reformkori fellendülésben, amikor eddig csak idegen festők működtek eredményesen, most feltűnik egy ifjú magyar piktor, a sokat emlegetett s mindjobban ünnepezt első nagy magyar szobrász, Ferenczy István mellett. Simót elhalmozták munkával, valóságos aranyélet kezdődött számára, s művészi pályája egyszerre magasba lendült. 1826—1831 között, amíg Pest-Budán működött, 257 portrét jegyzett fel magának, s rögzítette a művek pontos adatait. Ennek a hazai művészettörténet szempontjából olyan jelentős jegyzéknek nyoma veszett. Csupán Bíró Béla közléséből tudjuk, hogy sok jeles emberünk szerepelt rajta: írók, költők, politikusok, tudósok — Berzsenyi, Kisfaludy Sándor, Virág Benedek stb. —, de megtalálhatók rajta a jómódú polgárosszonyok neve is, kik szintén kívánták magukat a „bájecsetű magyar piktorral megörökíttetni”.¹²

⁹Jancsó i. m. 393. old.

¹⁰A vármegye megbízásából 1833—35-ben a pesti színház igazgatója.

¹¹Tudományos Gyűjtemény, 1827, VI. k., 122—124. old.

¹²Erdélyi Helikon, 1943.

Döbrönteit mind jelentősebb szerepet játszott a reformkori fővárosban, a fellendülő társadalmi, politikai, irodalmi életben. A budai kerület kir. tartományi biztosa, Pest, Komárom, Somogy, Vas és más megyék táblabírája, 1831. február 20-tól a Magyar Tudós Társaság „titoknok”. Még 1825-ben, a pozsonyi országgyűlés alkalmával ismerkedett meg Széchenyi Istvánnal. Neki köszönhette, hogy oly nagy befolyást gyakorolhatott irodalmi életünkre, az akadémiai ügyekre. 1828–29-ben ő szerkesztette a *Pesti Gyepen volt lófutások* . . . c. lóversenyévkönyveket. Majd hivatalánál fogva az akadémiai évkönyveket szerkesztette (I–II. k. 1833–35.). Nagy érdeme, hogy kiadta a *Régi Magyar Nyelvmélekeket* (1838–1846). Az ő nevét viseli az általa felfedezett nagy becsű *Döbrentei-kódex*.¹³

Döbrentei 1847. július 9-én kelt végrendeletéből kitűnik, hogy a tulajdonában szereplő portrék jó részét (Bersényi, Kisfaludy Sándor, Kazinczy stb.) Simó Ferenc festette.¹⁴ Bár ő valamennyit az akadémiának hagyományozta, ma már különböző helyen található. Simó Ferenc portréit napjainkban Budapesten a Magyar Tudományos Akadémián, a Magyar Nemzeti Galériában és a Magyar Történelmi Arcképcsarnokban őrzik. Szám szerint nem sok, alig félszáz körüli kép, de a *reformkori realista magyar portréfestés korai becses emlékei*. Bizonyosságai annak, hogy a köztudatban elő vélekedéssel szemben: *nem Barabás Miklós volt az első sikeres képi Pesti-Budán, hanem Simó Ferenc*, aki egy évtizeddel öelotte becsületet szerzett a hazai portréfestészetnek. Az idegen mesterek mellett is! Simó az 1830-as évek elején Kolozsvárott telepedett le. Ott rajztanárként is működött a Normál Rajzodában. Pár, ott készült finom művű szép portréja mutatja, hogy nem hagyott fel a portréfestéssel, de élet- és művészpályája sohasem ért fel oly magasra, mint Budán, Döbrentei házában és pártfogása alatt töltött idejében.

Mint rajztanárnak, legjelesebb tanítványa: Székely Bertalan volt.

Döbrentei Gábor Budán halt meg 1851-ben. Az arcmását megörökítő piktor 18 évvel élte túl. Az itt közölt portré (belső borító) ma is elevenül hat, s híven őrizi egy régi magyar művészet-pártoló emlékezetét.

M. Kiss Pál

Az 1885. évi országos általános kiállítás¹

Az iparosodás reformkori fellendülésének korszakában, az 1840. évi 18. törvénycikk hatására 1841. év végén alakult meg a „Honi Iparegyesület”. A részvénytársasági alapon, s Kossuth Lajos szellemi vezérletével működő egyesület az ipar fejlesztését tűzte ki célul. Az 1842. június 4-i közgyűlésükön Batthyány Lajost választották meg elnökké, s Kossuth mellett a kor legjelentősebb haladó gondolkodású férfiai is részt vettek: Trefort Ágoston, Eötvös József, Irinyi József, Nyári Pál. A közgyűlésen még arra az évre egy „iparműkiállítás” megrendezését határozták el. Ezzel kezdetét vette Magyarországon is a kiállítások sorozata, 1842 után 1843-ban, 1846-ban rendeztek Pesten a Vigadó régi épületében, majd ezek hatására a nagyobb vidéki városokban is. A szabadságharc után a speciális kiállítások voltak jellemzőek, számuk rohamosan nőtt. Szinte minden évben volt valahol az ország területén valamilyen szakkiallítás.

A fél évig tartó budapesti 1885. évi országos kiállítás, amely a kiegyezés után az első általános fővárosi kiállítás volt, jelentőségében messze felülmúlta az addigiakat. Ez volt a negyedik általános kiállítás. Ezt megelőzően, az elsőt 1872-ben Kecskeméten rendezték meg, ahol alig több mint félezer kiállító vett részt, már négy év múlva Szegeden négyszer, újabb három év elteltével Székesfehérvárott hatszor annyian állítottak ki. Ezzel együtt ez utóbbi is eltörpül az 1885. évvel szemben, amelyen mintegy tizenkétezer kiállító vett részt, s rendkívüli alapszámmal szervezték és rendezték meg, az akkori főváros külső részén, a Városliget erre a célra kijelölt, Stefánia út, Aréna út, István út és Városligeti-tó által közrezárt területén.

Az országos jelleghez méltón törvény (1883. évi 12.) szabályozta megtartását. Matlekovics Sándor elnökletével országos bizottságot alakítottak, amely irányította, vezette a szervezést. S hogy valóban országos illetékességű legyen, tizennégy vidéki bizottságot is felállítottak, amely nemcsak a kiállítókat szervezte, hanem igyekezett minél szélesebb közönséget verbuválni, utazást, olcsó szállást szervezte.

¹³Nyelvemléktár XII. k. Bp., 1884.

¹⁴Irodalomtörténeti Közlemények, 1900. 365. old.

¹Látképe az első borítón. (Szerk.)